

Lausunto

13.10.2022

Asia: VN/22704/2021

Lausuntopyyntö työryhmän luonnoksesta kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmaksi 2030 (KISS2030)

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko ehdotettu kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 tasapainoinen, eli onko kaikki tarvittavat näkökohdat huomioitu?

Sopeutumissuunnitelma kattaa hyvin laajan kirjon valtiollisia toimijoita ja osapuolia. Kun kyse on kuitenkin kansallisesta sopeutumissuunnitelmassa, olisi toivottavaa, että muutkin toimijat (kuten yksityissektori, järjestöt ja yksilöt) olisi huomioitu ehdotuksessa laajemmin. Kuten luvussa 2.2. sivulla 18 todetaan, yhteisötason haavoittuvuudella voidaan myös tarkoittaa kyvyttömyyttä hyödyntää yksilöiden ja instituutioiden voimavaroja - rakentamalla yksilöiden (ja eri sektoreiden, ei vain viranomaisten) resilienssiä ja kehittämällä heidän sopeutumistaan, edistämme myös kansallista sopeutumista.

2. Tarkemmat huomiot luvusta 'Havaitut muutokset, vaikutusskenaariot ja riskit' (Luku 2.2)

Luvussa esitellään kattavasti ja kiitettävästi Suomessa jo tapahtuneita ja tulevia muutoksia ja ilmastonmuutoksen näkyviä seurauksia. Seurauksissa luonnonvara-alalle käydään läpi metsäpaloja; tässä osiossa olisi voinut käsitellä myös pohjoisen metsien ja laajemmin maastojen, "uusien maastopaloalueiden" tilannetta, sekä niiden merkitystä pohjoisille luonnonvara-alueille.

Luvussa on erityisen kiitettävää, että sivulla on 26 on huomioitu yhteiskunnan sähköistymisen ja teknologiariippuvuuden lisäävän yhteiskunnan altistumista ilmastonmuutokselle, sillä ne lisäävät vaatimuksia sähköntuotanto- ja jakeluvarmuudelle.

Luvussa esitellään seurauksia muille toimialoille, ja mainitaan, että maanpuolustukseen kohdistuu samat ilmastonmuutoksen vaikutukset ja riskitekijät kuin siviiliyhteiskuntaankin. Lisäksi ilmastonmuutoksella voi olla vaikutusta koulutukseen, harjoitteluun ja operatiiviseen toimintaan. Tässä osiossa olisi voinut huomioida myös pelastustoimen - ilmastonmuutoksen edetessä

pelastustoimi on usein se ala, joka kohtaa seuraukset ensimmäisenä, ja siten myös sen sopeutuminen on merkittävässä asemassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Ilmastonmuutoksella on vaikutuksia myös pelastustoimen koulutukseen, harjoitteluun ja operatiiviseen toimintaan.

Sivulla 29 puhutaan yhteisö- ja aluetason haavoittuvuudesta, ja mainitaan hulevesitulvat. Akuutin pelastustoimen pumppaamisen eriyttäminen nousi tekstissä esille - kaikki tulvat aiheuttavat akuutteja pelastustoimen toimenpiteitä. Osiossa voisi mainita laajemmin, että hulevesitulvat aiheuttavat laajoja taloudellisia vaikutuksia ja voivat pahimmillaan aiheuttaa merkittäviä häiriötilanteita sekä vaikeuttaa esimerkiksi ensihoidon työtä.

Kohdassa insitutionaalinen haavoittuvuus (s. 30) on huomioitavaa, että luvussa on nostettu esille pelastustoimen työvoimapula, mikä tulee vaikuttamaan myös mm. pelastustoimen sopeutumisen edistämiseen.

3. Tarkemmat huomionne suunnitelman visiosta ja päämääristä (Luvut 2.3 ja 2.4)

Sopeutumissuunnitelman visio on varsin hyvä. Luomalla yhteiskuntaan turvallisuutta ja hyvinvointia muuttuneessa(kin) ilmastossa sopeutumistyötä voidaan pitää onnistuneena. Lisäksi päämäärät sopivat visioon hyvin. On tärkeää, että toimijoita kannustetaan sopeutumistyöhön ensisijaisesti mahdollisuuksien, ei uhkien kautta.

4. Näkemyksenne teemasta 'Kansallisen tason strateginen suunnittelu ja ennakointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

On erinomaista, että sopeutumistyön lähtökohtana on edelleen muutoksen vaikutusten tunnistaminen, niiden ennakointi ja niihin sopeutuminen osana eri toimialojen normaalia suunnittelua ja toimintaa. Kuten suunnitelmassa todetaan, ilmastonmuutokseen sopeutuminen ei ole muusta toiminnasta erillistä, vaan muuttuvan ilmaston vaikutuksiin on varauduttava kaikilla sektoreilla missä se suoraan tai välillisesti vaikuttaa toimintaympäristöön tai keskeisiin toiminnan edellytyksiin. Siten tavoitteen 2 toimenpiteessä 2.1. (Ministeriöt laativat tai päivittävät hallinnonalakohtaisia sopeutumisen toimintaohjelmia tai suunnittelevat ja ohjaavat sopeutumista osana muita ohjaavia asiakirjoja) olisi toivottavaa, että vastuutahoissa nimettäisiin kaikki ministeriöt. Sopeutumistoimien tulee olla osa jokaisen toimialan työtä, ja sen toivoisi näkyvän myös ministeriötasolla.

5. Näkemyksenne teemasta 'Kokonaisturvallisuus ja yleinen huoltovarmuustyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (YTS) päivittäminen ilmastonmuutoksen riskien näkökulmasta on erittäin kannatettavaa, samoin huoltovarmuusselonteon osalta. Kokonaisturvallisuus käsitteenä on myös erinomainen väline ilmastonmuutoksen sopeutumisessa, sillä se kattaa kaikki yhteiskunnan toimijat ja kriittiset alat. Vuonna 2020 julkaistussa VNTEAS-hankkeessa "Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus: Uhat ja varautuminen kokonaisturvallisuuden toimintamallissa" kuitenkin todetaan, että kokonaisturvallisuuden lisäksi tarvitaan mm.

- yhteistyötä hallinnonalojen ja -tasojen sekä vuoropuhelua kansalaisyhteiskunnan kesken ja välillä

- ilmastoturvallisuuden ja kriisiosaamisen vahvistamista esimerkiksi koulutuksella, rekrytoinneilla ja harjoitteluilla
- ilmastouhkien parempaa seuranta ja huomioimista ennakoinnissa
- ilmastoturvallisuuden näkökulman vahvistamista kokonaisturvallisuuden suunnittelussa, yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa sekä sektorikohtaisissa kehittämisstrategioissa
- aloitteellisuutta kansainvälisissä ilmastoturvallisuuskeskustelussa esimerkiksi Ruotsin ja Norjan kanssa
- jatkotutkimusta etenkin ilmastoturvallisuuden ketjuuntuvista ja siirtymävaikutuksista

6. Näkemyksenne teemasta 'Ruoka- ja ravitsemusturva' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

7. Näkemyksenne teemasta 'Infrastrukturi ja rakennettu ympäristö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Rakennetun ympäristön osalta on tärkeää huomioida esimerkiksi EU-tason työ, kuten komission tekninen ohjeistus rakennusten sopeuttamisesta ilmastonmuutokseen (tulossa loppuvuodesta 2022: <https://c.ramboll.com/adapting-buildings>).

8. Näkemyksenne teemasta 'Kuivuusriskien hallinta, luonnonvarojen käyttö ja hoito, luonnon monimuotoisuus ja luontopohjaiset ratkaisut' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Kuivuusriskien hallinnan toteuttaminen tulvariskien tapaan on erinomainen suunnitelma.

9. Näkemyksenne teemasta 'Terveiden suojeleminen ja edistäminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Sivulla 60 todetaan, että vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä ilmaston muutoksen kontekstissa tarkoittaa, että kuntien ja hyvinvointialueiden tulee yhdessä muiden toimijoiden kanssa sopia ja toteuttaa toimia, joilla tuetaan esimerkiksi haavoittuvimman väestön (yli 65-vuotiaat) varautumista helleaaltoihin erityisesti niillä alueilla, jotka ovat alttiina kaupunkien lämpösaarekeilmiölle. Tässä osiossa tulisi huomioida myös muut kuin kaupungeissa asuvat iäkkäät ihmiset. Suomessa on yli 1,2 miljoonaa 65-vuotta täyttäneitä henkilöä. Määrä on jo yli 20 prosenttia väestöstä ja osuus kasvaa. Iäkkäät ja etenkin muistisairaat iäkkäät henkilöt ovat riskiryhmässä turvallisuuden näkökulmasta. Helleaaltojen vaikutus heihin myös muualla kuin kaupunkien keskustoissa tulisi huomioida - esimerkiksi sisälämpötilojen säätäminen hoivakodeissa saattaa olla ongelmallista, puhumattakaan kotona asuvista, jotka tarvitsevat apua ja tukea.

10. Näkemyksenne teemasta 'Kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojeleminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

11. Näkemyksenne teemasta 'Alue- ja kuntatason ilmatoriskien hallinta' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Alueellisten riskiarvioiden lisäksi olisi tärkeää, että ilmastonmuutokseen liittyvät riskit käsiteltäisiin kattavasti kansallisessa riskiarviossa. Aiemmissa alueellisissa arvioissa ilmastonmuutosta ei käytännössä huomioitu lainkaan, ja kansallisessa riskiarviossa sen määriteltiin kattavaksi teemaksi. Riskiarvioissa tulisi kuitenkin nykyistä paremmin käsitellä aihetta konkreettisella ja kattavalla otteella.

Ilmastonmuutokseen sopeutumistyö tulisi yhdistää myös jo olemassa oleviin prosesseihin ja malleihin, esimerkiksi ATT-malliin, joka on kehitetty turvallisuusympäristön muutoksen seurantaan varten. ATT-mallissa alueellista turvallisuutta tarkastellaan neljän turvallisuutta vaarantavan ja/tai turvallisuutta heikentävän teeman avulla: luonnonilmiöt ja ympäristö, teknisten järjestelmien toiminta, inhimilliset olosuhteet sekä tahalliset haitanteot ja rikollisuus. Lisäksi teemojen poikkisektoraalinen valinta tukee monitoimijaista yhteistyötä, ja hankkeessa on myös tuotettu eri teemoihin indikaattoreita, joita alueet voivat ottaa käyttöön turvallisuustilanteensa arvioimiseksi.

12. Näkemyksenne teemasta 'Tietopohjan vahvistaminen ja tiedon jalkauttaminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tavoitteessa 19 vahvistetaan sää- ja ilmastonmuutosriskeihin ja sopeutumiseen liittyvää tietopohjaa, ja toimenpiteen 19.2. kuvauksessa mainitaan SM:n koordinoima Sendai-verkosto. Sendain tavoitteiden mukaisesti Suomeen tulisi laatia kansallinen katastrofiriskien vähentämisen strategia, joka voisi osaltaan huomioida kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumisen.

13. Näkemyksenne teemasta 'Viestintä ja vuorovaikutus' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Viestinnässä ja vuorovaikutuksessa tulisi erityisesti huomioida kansalaiset ja heidän parissaan toimivat, jotka jo nyt tekevät paljon yksilöiden varautumisen ja resilienssin vahvistamiseksi. Tästä voisi olla jopa oma tavoitteensa.

14. Näkemyksenne teemasta 'Kansainvälinen yhteistyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

15. Näkemyksenne teemasta 'Sopeutumisen seuranta ja arviointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

16. Näkemyksenne luvun 2.5.13 lisäselvitystä vaativista toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Kuten jo mainittu, on harmillista, että yhteistyön laajentaminen järjestökentän kanssa ei ole päässyt laajemmin mukaan suunnitelmaan. Olisi erinomaista, jos suunnitelmassa kuitenkin esitettäisiin konkreettisia toimenpiteitä tämän laajentamisen toteuttamiseksi, aikataulun kera.

17. Miten arvioisitte suunnitelman toimenpiteiden vastuuttamista? Mahdolliset toimenpidekohtaiset ehdotuksenne toteuttajien lisäämiseksi tai poistamiseksi?

-

18. Millaisena näette oman organisaationne tai edustamanne tahon roolin sopeutumissuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamisessa?

SPEK kansalaisten ja yhteiskunnan resilienssin edistäjänä osallistuu mielellään sopeutumissuunnitelman ja toimenpiteiden toteuttamiseen. Nähdäksemme tehokas sopeutuminen edellyttää kaikkien yhteiskunnan toimijoiden osallistumista ja esimerkiksi järjestöissä tehdään jo nyt paljon työtä, joka voidaan ottaa osaksi sopeutumissuunnitelman toteuttamista ja joiden piiriin sopeutumistoimia voidaan luontevasti ottaa mukaan.

19. Tarkemmat huomiot vaikutustenarvioinnista (Luku 2.6)

Jo suunnitelman alussa todetaan, että sopeutumiselta edellytetään entistä enemmän hillintäpolitiikan tapaan konkreettisia, määrällisiä tavoitteita, joita voisivat olla esimerkiksi tavoite vahinkojen vähentämiseksi. Samalla todetaan, että tavoitetta ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa tarvitse määritellä vahinkojen kautta, vaan sääntelyllä voidaan asettaa selkeitä raja-arvoja vahinkojen vähentämiseksi, ja konkreettiset tavoitteet mahdollistaisivat myös kustannustehokkuuden edellytyksen arvioinnin. Olisi hyvä, jos sopeutumista pystyttäisiin arvioimaan kuitenkin myös ennaltaehkäisevän toiminnan kautta. Tämä on tietenkin huomattavasti haastavampaa, mutta säästettyjen kustannusten ja inhimillisten voimavarojen kautta varautumisen ja ennaltaehkäisyn merkitys muuttuu konkreettiseksi. Silloin pystytään myös osoittamaan sopeutumisen kustannukset suhteessa sopeuttamatta jättämiseen, mikä usein on kalliimpaa.

20. Muut huomiot suunnitelmaluonnoksesta.

-

Gröndahl Mika
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Hanhikoski Taina
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK